

Tematikus összeállítás

HUNOK, AVAROK, MAGYAROK A KORAI KÖZÉPKORBAN – A MODERN MULTIDISZCIPLINÁRIS KUTATÁSOK TÜKRÉBEN

HUNS, AVARS, AND ANCIENT HUNGARIANS IN THE EARLY MIDDLE AGES – IN THE LIGHT OF MODERN MULTIDISCIPLINARY RESEARCH

VENDÉGSZERKESZTŐK: BENKŐ ELEK, BOLLÓK ÁDÁM

BEVEZETŐ

INTRODUCTION

Benkő Elek¹, Bollók Ádám²

¹az MTA levelező tagja, intézetigazgató, Eötvös Loránd Kutatási Hálózat Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet
Benko.Elek@abtk.hu

²PhD, Eötvös Loránd Kutatási Hálózat Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet
bollok.adam@abtk.hu

A Magyar Tudomány 2021. tavaszi különszámának megjelentetését önmagukban is jelentős körülmények egybeesése sürgette. A Magyar Tudományos Akadémia küldetésének fontos része a tudomány magas szintű, az egyes tudományágak együttműködését is előmozdító művelése és az eredmények igényes, de közérthető bemutatása azon kutatótársainknak, akik nem az adott területek szakértői, továbbá – nagyobb hangsúllyal, tágabb merítéssel – mindazoknak, akik jóhiszemű érdeklődőként kíváncsiak egy-egy terület új eredményeire, nem mellékesen pedig szeretnének világosabban látni a valós tények és a legendák zűrzavarában. Márpedig a tudomány és a technológia gyorsuló fejlődése egyre összetettebbé és a kívülálló számára egyre átláthatatlanabbá teszi a részleteket, ami sajnós – mindinkább nélkülözve a megértéshez szükséges tudást – törvényszerűen előmozdítja

a tudományos módszerekkel és eredményekkel szembeni széles körű kételkedést és az „összeesküvés-elméletek” terjedését.

Különösen így van ez azokon a területeken, ahol érzelmeink és beidegződéseink fokozottan befolyásolhatják a tudományos megítélést. A magyarság korai története (a szórványos írott források feltűnését megelőző korokig visszanyúló „őstörténet”) tipikusan ilyen problémakör, ahol a „hagyományos” tudománnyal szembeni kétely egyre erőteljesebben mossa el a határt a tényeken alapuló tudományos eredmények és a megalapozatlan vélemények között, egy olyan különleges kutatási területen, ahol a folyamatosan bővülő, több tudományterületről származó adatállomány helyes értelmezése különleges szaktudást igényel. Ezen a nehéz terepen, ahol nemcsak a kérdés közvetlen kutatói bonyolódnak egymással tudományos vitába, hanem közéleti személyek és újságírók is megfogalmazzák – az utóbbi időben valós szakértelmüket egyre jobban meghaladó mértékben – saját elképzeléseiket, célszerű időről időre számot vetni: hol áll egy-egy téma kutatása, milyen kutatási irányok előtérbe kerülése lenne kívánatos, és milyen új megközelítések mozdíthatják leginkább elő a kérdés pontosabb megértését?

Az Olvasó kezében tartott tizenhat tanulmány egy ilyen számvetés, amely két irányból közelít a korai magyar történet kiválasztott kérdéseihez. Egyrészt, a hagyományos megközelítéssel: történeti, nyelvészeti, régészeti és archeogenetikai oldalról kínál áttekintést a magyar honfoglalás előtti, illetve az azt közvetlenül követő időszak kutatásának aktuális eredményeiről, néhány kiválasztott kulcsterületet a középpontba állítva. Másrészt, kevésbé megszokott módon azoknak a térségeknek, periódusoknak és népeknek a régészeti kutatásáról nyújt átfogó, korszerű képet, amelyek a korai magyar történetről szólva a közérdeklődés fókuszában állnak.

Mindez a tágabb közvélemény és a nemzet egésze felé nyitott Akadémiának önmagában is a feladata. E törekvése kapcsán azonban tudós testületünket az utóbbi időkben napilapokban megfogalmazott, súlyos kritikák is érték, különös tekintettel a magyarság korai történetére és ennek a múlt homályába vesző előzményeire. Ezek türelmetlen, támadó hangneme annyiban érthető, hogy e témáról objektív okokból, a források nagyfokú hiánya és ellentmondásos volta miatt ma még sajnos a kívánatosnál sokkal kevesebbet tudunk. Azt a vádat azonban, hogy a kutatás jelen helyzetével kapcsolatban az Akadémia szakmai alkalmatlansága, ezen túlmenően pedig a magyarsággal és a magyarok régi történetével kapcsolatos, távolságtartó előítélete játszana szerepet, a leghatározottabban visszautasítjuk.

Látni fogjuk, hogy a 2019-ig az Akadémia keretei között működő, ma az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat részét képező, a kérdés kutatásában érintett intézetekben évtizedek óta jelentős volumenű, őstörténeti vonatkozású munka zajlott (kiemelten a legtöbbit bírált Régészeti Intézetben, majd 2012 után a Böl-

csészettudományi Kutatóközpont Magyar Őstörténeti Témacsoportjában), sőt, az MTA a rendelkezésére álló forrásokból sok, e kutatóintézetek falain kívül végzett kutatást és keleti expedíciót is támogatott. Mindezek nyomán az eddig elvégzett kutatások volumene lényegesen nagyobb annál, mint amire a bírálók utalnak, különös tekintettel a fiatal kutatók és a középnemzedék részben még publikálatlan eredményeire. Az is a tudományos kutatás természetéből következik, hogy ezek belső vitákat, eltérő iskolák és kutatói csoportok felfogását tükrözik, ami a kutatás magától értetődő velejárója. A tudományban a szakmailag megalapozott nézetkülönbségek mögött azonban nem kereshetünk rejtett, tudományon kívüli okokat, még akkor sem, ha az eredmények gyönyörű álmodat foszlatnak szét.

Mindezek alapján úgy ítéltük, hogy kilátástalan sajtópolémia helyett hasznosabb az elmúlt évtizedek tevékenységének felsorolásszerű, tényeken alapuló ismertetése és a kutatás mai helyzetének átfogó bemutatása, eredményeivel és új kérdésselvetéseivel együtt, ami jobban illik az Akadémia tudományszervező és disszemináló közfeladataihoz is. Fiatal(abb) kollégáink bevonásával új hangokkal és új szempontokkal kívántuk gazdagítani az összképet. A szándékosan tág kitekintés – például az európai és az ázsiai hunok esetében – egy-egy történeti korszak és népeinek összetett voltát érzékelteti, ahol plakátokra kívánczó harsány tömondatok („Hunok vagyunk!”) helyett árnyalt elemzésre van szükség. Ellenkező esetben a közös szakmai munkával emelt tudományos építmény sérül, és – ami hosszabb távon még rosszabb – a magyarság reális önképe torzulhat.

A kutatók körében köztudott, hogy a magyar őstörténet nem önálló diszciplína, amelyet „őstörténészek” művelnek, hanem egy olyan összetett kérdéscsoport, amely legalább kéttucat tudományág metszéspontjában helyezkedik el, ahol partatlan kalandozás helyett a szakemberek módszertanilag is megalapozott együttműködésére van szükség. Közülük most történészeket, nyelvészeket, régészeket és az utóbbi években egyre komolyabb eredményeket felmutató archeogenetikussokat szólaltatunk meg, akik a hazai kutatás meghatározó tudományos műhelyeit képviselik. Szempontjaik és a forrásaik adta lehetőségeik meglehetősen eltérőek, miként belső logikájuk és kronológiai rendszerük is, ami e sajátos kutatási területen dolgozóktól multidiszciplináris szemléletet és bölcs belátást igényel: egy folyamatosan növekvő, részleteiben folyamatosan megújuló tudásról van szó, ahol a gyarapodás az érintett tudományágak belső törvényszerűségei mentén, sok munkával és – sajnos – viszonylag lassan érhető el.

Valószínűleg a tudományon kívülről érkező vágyakkal kapcsolatos közös aggodalom magyarázta, hogy a szerkesztők felkérésére szerzőink készséggel és legjobb tudásuk szerint válaszoltak. Ez a tudás – mint már említettük – tagolt, sokrétű és vitáktól sem mentes. Úgy tapasztaltuk azonban, hogy az őstörténetkutatás hagyományos belső feszültségei az utóbbi években jelentősen csök-

kentek, és a közös munka esélyei nőttek. Erre példa jelen kiadvány is, amelynek anyagát nagyon rövid idő alatt kellett összeállítanunk. Gyors munkájukért, együttműködő hozzáállásukért őszinte köszönettel tartozunk szerzőinknek.

Külön köszönjük Freund Tamás elnök úrnak, hogy e különszám ötletét és benne kutatóintézetek, egyetemek és közgyűjtemények közös munkáját az első pillanattól fogva lelkesen támogatta. Feszített ütemű szerkesztői munkánk során mindvégig magunk mögött tudhattuk a főszerkesztő, Falus András akadémikus figyelmét és a folyóirat szerkesztő munkatársának gondosságát.